

U d t o g

af hvad der angaaende

Veyrets og Luftens Forandringer og Beskaffenhed

er tagtaget i Trondhiem

fra den 1ste Octob. 1759. til den 1ste Octob. 1761.

af

GERH. SCHÖNING.

S. I.

Staden Trondhiem ligger under den 63° , $26\frac{1}{2}$ Nordlig Brede, efter de nyeste og beste Jagttagelser, og 20 Mile omtrent Vesten for Kiøbenhavn, imellem Floden Nid paa den Sydlige og Østlige, og Havet paa den Nordlige Side, men mod Vesten hænger den sammen med det faste Land, hvor ogsaa i Nærøeressen ligger et temmeligt højt Bierg, Steen-Bierget kaldet, uten paa de øvrige Land-Sider er den omringet af lavere og jærnere Høyder, hvilke mod Sonden i sær og mod Nord-Ost endes med temmelig store Stetter og jevne Marker. Mod Norden er den store Strind-Fiord, en til 2 Mile breed tværs over. Omkring Byen er nu ingen Skove, undtagen lidt Krat og Løv-Skov, paa en Fierding eller halv Mil nær; ligesom og ingen ferske Vandte Betydenhed findes i Nærøeressen. Hvilket jeg har anseet fornødent at erindre, da saavel et Steds egen, som omliggende Steders Situation gjør meget til Veyrets Forandring og Beskaffenhed.

S. 2.

I Begyndelsen af Aaret 1759 (a) blev Vinteren her usædvanlig mild, særdeles i Februarii Maaned, da der indfaldt saadant Tve- og mildt Veyr, at da jeg

(a) I de saa kaldte Neue Gesellschaftliche Erzählungen P. 3 p. 281 findes, at Veyret i Leipzig og deromkring har og i Januarii og Februarii Maaneder været usædvanlig mildt dette Aar.

mod Slutningen af bemeldte Maaned reyste fra Meldalen igiennem Burvigen, som ligger 2 Mile herfra Byen, og hvor Sneen om Vinteren gemeensligen blæser bort, saae jeg der paa sine Steder Bakkene at blive grønne, og Græsset at spire frem. Men saadant Veyr er der ikke, som man her ønsker sig paa den Tid af Aaret, ligesom det ey heller betyder noget godt, som og da skeede; thi denne alt for tillige Vaar blev siden forandret til en ubehagelig Ester-Vinter, som varede saa længe med Sne og Kulde, at man paa adskillige Steder ey kunde beede sine Creaturer ude paa Marken, førend mod Slutningen af Maji Maaned (b), saa mange derover, saade, at derpaa vilde følge et U-Aar. Dog forandrede Veyret sig ved Junii-Maaneds Begyndelse til det bedre, og blev siden den meste Tid af Sommeren bestandig godt, saa her blev et temmelig godt Aar, og paa sine Steder en rig Høst baade paa Korn og Høe, men paa andre derimod toge begge Dele stor Skade, deels ved Kulde, deels ved indfaldende vaade Veyrligt, den Tid Høet skulde indhøstes. Høsten blev ogsaa kold og fugtig: thi i hele October-Maaned havde man kun 5 Dage, paa hvilke det ikke regnede eller sneede, den 3die Oct. havde man allerede stærk Rim-Frost, den 17de sneede det til Fjelds, og Dagen efter ogsaa i det lave. I Begyndelsen af Maaneden blæste Vinden Sydlig og Østlig, men fra den 6te Sonden-Vind og Syd-Vest eller Nord-Vest om hinanden, da det i den første Stags Vind regnede, men i den sidste sneede. Den 21de havde man en stærk Storm af Nord-Vest, som varede den hele Dag og Nat igiennem, med stærkt Snee-Drev, men Dagen efter den 22de, lyndede det om Estermiddagen, hvormed fulgte en stærk Hagel-Fling, og den 29de havde man atter en stærk Storm af Nord-Vest med Sne og Regn.

S. 3.

I de 6 første Dage af November-Maaned havde man Regn, siden indtil den 24de godt og klart Veyr, undtagen at det sneede lidt den 13de, og imidlertid blæste Vinden af Sonden og Syd-Øst, men den 16de Nord-Øst. Mod Slutningen af Maaned var Vinden Syd-Øst og Syd-Vest, da det regnede og var klart Veyr om hinanden. I December-Maaned havde man i 9 Dage klart Veyr, i 7 Regn, i de øvrige Sne. Den 9de og 10de blæste en stærk Storm af Nord-Vest, som endtes med en Storm af Nord-Øst, hvilken Vind blæste den 11te mere Østlig og Sydlig, og bragte en stærk Kulde med sig, saa at Mercurius den 11te om Morgenen var falden til 12½, men den 12te til 14 Gr. under Frys-Puncten paa Celsius Thermometer, som jeg har betjent mig af, og paa hvilket Mercurius her i

Ifff 3

den

(b) Af nys bemeldte Sted p. 284. sees, at Luften i den sidste halve Deel af Maji har, og ved Leipzig været meget kold.

Den allerstrængeste Kulde ingensinde har faldet dybere, end 20 Gr. Den 13te om Eftermiddagen gik Vinden om til Syd-Vest, da Mercurius og steg til 8½ Gr., og den 13de, efterat der om Natten havde blæst en Storm af Syd-Vest, indtil 3 Gr. over Frys-Puncten.

§. 4.

Aaret 1760. begyndte med en skarp Kulde. Vinden havde fra den 30 Dec. til den 6 Jan. været Østlig og Sydlig, til deels og Nordlig, hvorpaa Mercurius faldt den 4de Jan. til 13½, den 5te til 18½, men den 6te om Morgenens alt til 20 Gr. under Fr. Pt., da Kulden var her ret usædvanlig stræng. Men samme Dag den 6te begyndte Himmelen mod Aftenen at blive tyk, da Mercurius var stegen til 14½ Gr., og om Morgenens efter den 7de, til 9, men om Aftenen til 3½ Gr., da Sydlige og Vestlige Vinde begyndte at blæse, hvilke siden vedbleve indtil den 22de og derefter, da Vinden igien blev Østlig; men Kulden var ellers den heele Maaned igiennem kun maadelig, og størst den 28, da Mercurius stod paa 9 Gr. under Fr. P.; ja det regnede fra den 15de til den 19de inclus., og det iblant ret stærkt, og i 12 Dage i denne Maaned havde man klart Beyr.

§. 5.

I Februarii Maaned var ligesledes Sne og Regn om hinanden, med klart Beyr imellem, dog uden synderlig Kulde, hvilken var i Martio endnu mindre, saa den var størst den 5te og 6te, da Mercurius stod paa 6 Gr., og den 20de, da samme stod paa 7½ Gr. u. f. p. Vinden var meest Sydlig. Dog indfaldt der den 7de, 8de og 9de i sær et slemt stormende og haardt Beyr af Nord-Vest med stærkt Sneedrev. Men fra den 11te til Slutningen af Maanedens havde man mestens deels klart og deyligt Beyr, eller Regn, og den 31te stod Mercurius 5½ Gr. over f. p. Fra April Maanedes Begyndelse indtil den 17de var tyk Luft med Regn og Sne om hinanden; men sidst bemeldte Dag begyndte en Østlig og Nordlig Vind at blæse, da det klarede op og blev koldt, saa at Mercurius stod den 8de paa 11, og den 19de paa 11½ Gr. under fr. p. Siden blev Vinden atter Sydlig og Vestlig, samt Vestlig og Nordlig, da det imidlertid regnede og sneede til Maanedens Udgang. Men den 14de, 15de og 16de blæste en Storm af Nord-Vest.

§. 6.

Maji Maaned var imod de forrige meget kold og end i Begyndelsen indtil den 13de, i hvilken Tid Syden og Norden-Beyret holdte hinanden ligesom Stangen,

gen, da det gjerne blæste Sydlig om Morgenen, siden Vestlig og Nordlig, dog stedsse koldt, og Skyer imidlertid stege idelig op fra begge Kanter, baade den Sydlige og Nordlige, og need igien. Og stod den 8de Mercur. paa 9 Gr. under F. V. Dog fik Sonden Binden den 13de overhaand, saa at Thermometret stod den 15de paa 12 Grad over Fr. V., da man ogsaa fik et mildt og temmelig stærkt Regn, paa hvilket fulgte klar Luft og deyligt varmt Veyr, med Østlige og Sydlige Vinde, saa at Mercurius steg den 28de til 21 Gr. over Fr. V., da det og regnede lidt. Samme milde Veyr vedvarede i Begyndelsen af Junii Maaned med Sydlige og Vestlige Vinde, deels og Vestlige og Nordlige, da det og regnede et Par Dage.

S. 7.

Men paa dette deylige og varme Veyr fulgte en usformodentlig og forunderlig Forandring: thi den 12te blev Binden Nordlig og kold, saa det om Estermiddagen haglede lidt; men den 13de haglede det endnu stærkere, og sneede noget om Natten, saa det kunde sees om Morgenen i de høye Fjelde. Dog rakte denne Sneey ned i det Lave, ey heller blev den længe liggende, skiont det sneede i Høyden saaledes, at Marken laae hvid af Sneey nogle Timer frem paa Dagen. Den 14de blæste Binden Nordlig og Østlig, da det atter haglede imellemstunder, og Mercurius var faldet til 10 Gr. over Fr. V. Dog var alt dette kun som en Forløber for en endnu værre Nie (c); thi den 15de blæste Binden først Vestlig og Sydlig, siden Østlig, hvilken Østlige Bind om Estermiddagen frembragte en stærk Sneey-Rave, som varede nogle Timer, og nedlagde saa megen Sneey, at paa min Gaard Rømmingen, som ligger paa Bye-Nasen og temmelig høyt, hvor jeg den Tid var, laae Sneey et Qvarteer høyt over Jorden. Det var et, vel ubehageligt, dog arrigt og rart Syn, at see Jorden, efter saa godt og mildt Sommer-Veyr og foregaaende stærk Varme, ligge overalt bedækket med Sneey, ligesom om Vinteren, og de gule Blomster, tillige med Brodden paa Agrene, hist og her at titte frem igiennem den hvide Sneey, hvilken paa Agrene laae kun halv saa tyk, som andensteds, og hvor Nvæget havde staaet i Grinder (d), ser hvor Jorden var meest godet, laae den kun en Finger tyk, ligesom den og paa de Steder, hvor man havde ladet Lyng og Nviser afbrænde til Aske, var ey saa dyb, som ellers. Hvilket altsammen nok som viser, hvor meget Jordens Gødning og Dyrelse gier til at betage Sneey og Kulde meget af sin Kraft, og at disse Ting maa nødvendig i et Land formindres, ligesom Jorden bliver mere og bedre dyrket.

S. 8.

- (c) Nie kalder man det her til Lands, naar et ondt og haardt Veyr indfalder, og vedvarer nogen Tid, men siden ophører. Af hvilke Nier man her har adskillige Slags.
- (d) Grinder kaldes her visse Indhægninger, som man stotter fra et Sted til et andet, hvort Creaturerne staae indsluttede om Natten, og om Dagen, naar de malkes.

§. 8.

Om Aftenen efterat bemeldte Sneer var falden, blæste Vinden Vestlig og Nordlig, og om Natten efter Vestlig og Sydlig, temmelig stærk og kold, da det tillige haglede og fros, saa at Sneen blev paa de fleste Stæder liggende den hele Nat, paa andre, som laae høiere og til Marken, til hen imod Middag efterfølgende Dag, og paa nogle den hele Dag over, især hvor Sneen havde faldet saa dyb, at den rakte til Knæes. Det er venteligt, at de fleste ville ansee saadant Sommer-Værligt med Forundring og Skræk, og det Land ulykkeligt, som samme er underkaster. Her til Lands er det og heel usædvanligt, at saadant indtreffer paa den Tid af Aaret. Dog ville kyndige Folk slet ikke ansee det for nogen Ulykke, naar saa skeer, skiont det for Creaturernes Skyld kan være ubehageligt og fortrædeligt, da Forsarenhed har lært dem, at paa saadant Væyr gierne følger et godt og frugtbart Aar, hvilket og denne Gang indtraf. Men om Solens Formørkelse, som ved de Tider indfaldt, kan have været Aarsag, eller gjort noget til saa usædvanlig en Hændelse, hvilket Bønderne her vilde foregive sig at have lært af Forsarenhed, det er noget, som behøver videre Undersøgning og Bekræftelse.

§. 9.

Den 16de, Dagen efterat bemeldte Sneer var falden, stod Thermom. paa 5. grad., om Morgenen. Men Veiret begyndte derpaa strax at blive mildere, og Vinden at blæse af Syd-Vest med noget Regn imellem; hvilket vedvarede den og de 2de følgende Dage, og fulgte derpaa sydlige og østlige Vinde med klart og varmt Veir, til den 25. incl., da Thermom. stoed paa 25. gr. vv. f. p. Imidlertid steege alle disse Dage tykke Skyer op, som truede med Regn og Torden, men den stærke sydlige og østlige Bind holdt dem stedse af, og satte dem tilbage. Dog fik man mod Enden af Maanedens Regn, og i Begyndelsen af Julio havde man Regn, og Solskin omhinanden, et frugtbart Veirligt, indtil den 15de, da der faldt et meget hastigt og stærkt Regn, som et Bolskenbræk, og Torden hortest, skiont her langt borte. Siden var Veiret mest fugtigt, Vinden Vestlig og kjoelig, og fra den 26. indtil Maanedens Udgang deilig klart Veir, hvilket vedvarede i Begyndelsen af følgende, indtil den 5, 6. og 7de, da der om Morgenen var stærk Taage, hvorpaa den 8de fulgte et stærkt Regn med Torden, hvilken man nu første Gang i dette Aar her havde.

S. IO.

De sidste 8te Dage af Hundedagene førte Regn med sig, ligesom de første. Ved Slutningen af Hundedagene lod Tordenen sig og et par Gange høre. Den 22de Aug. blæste en meget stærk Storm af Synden, som en Orcan, hvorpaa fulgte om Aftenen et stærkt Regn. Siden var Veiret temmelig got med vestlig og nordlig Vind og Regn, hvilken den 28. blev østlig og kold, saa der om Nat- ten forud faldt Rimfrost i det høye og til Marken. Begyndelsen af Sept. Maa- ned førte koldagtigt Veir med sig, med vestlige og nordlige Vinde samt Regn; Men fra den 7de til den 21. var bestandig got klart Veir, og saa stille, at der neppe blæste en Vind-Gust, uden lidt af en Syd-Øst. Imidlertid stod der gierne hver Morgen en tyk Taage over Landet, som fordeelte sig, naar det leed frem paa Dagen, og det altid i det Høye, men i det lave holdt den nogle Dage bestandig ved. I denne tykke Taage saaes en heel Regnbue, dog alene med den røde Farve, da jeg reiste fra min Gaard, hvor ingen Taage var, og kom ned i det lavere; Og ved det jeg havde Solen, næsten den heele Bey, bag mig, stod bemeldte Regnbue stedse lige for mig, ligesom en stor Port. I Begyndelsen af Octob. Maaned var Veiret got, da Vinden blæste sydlig, og iblant noget østlig, med Regn og klart Veir om hinanden, indtil den 16, da det begyndte at blæse sterkt af en Sydvest, med Regn og Hagel, og derpaa fulgte den første Snee den 18, med stærk Vesten-Vind; hvorefter Luften igien blev klar, men kold, indti mod Slutningen af Maaned, da det sneede, og den sidste Dag regnede. I Nov. Maaned blæste Vinden mest sydlig og vestlig, eller sydlig og østlig, og af sidst be- meldte Kant blæste den 7de en stærk Storm. Den 14de lynede det om Aftenen. Det samme skeede og om Morgen den 19, og er det mærkeligt, at følgende Dag, den 20, var i Hannover et haardt Veir med Lynild og Torden. Mod Slutnin- gen af Decemb Maaned, blæste det meget stærkt af Sydvest med Snee-Drev og Regn; men for Resten var Veiret temmelig got og Vinden mest sydlig.

S. II.

Mar 1761. var Veiret først i Januar. Maaned meget haardt med stærke Vinde af Sydvest og Nordvest, samt Slud og Snee-Drev. Den 15de blæste her igien Storm af Sydvest, som siden gik om til Nord-Vest. Samme skeede og den 22. 23. 24 og 25. og ligeledes den 2. Febr., og den 21. dito af Vest. Mod Slutningen af denne Maaned sneede det sterkt næsten hver Dag. Martii Maaned var vel i Begyndelsen noget ond med Slud og Snee-Drev, men fra den 4de til den 21. var mest godt Veir med Regn og Solskin, skjønt der imel-

Gggg

lemstun-

lemstunder indfaldt Natte-Frost, saa Sneen meest tæde bort, og paa sine Steder gik gandske af Marken, ved det gode og milde Veir. Og endskjønt Veiret blev mod det sidste af Maaneden, igien ondt, saa begyndte dog Løvet, endeel Steder, hvor Sneen gandske var borttæret, at slaae ud paa Træerne. I Begyndelsen af April Maaned havde man først nordlige Vinde med Snee og Hagel, siden vestlige og sydlige med Regn og Tøe-Beir, hvilket var den 6. saa mildt, at Thermom. stod paa 11. grad. ov. fr. p. Men den 7de blæste en Storm af Osten og Synden, hvorpaa fulgte, som vedvarede den heele Maaned igiennem, Regn og Snee om hinanden, med Vestlige og Sydlige eller Vestlige og Nordlige Vinde. Maji Maaned var i Begyndelsen bedre, end den blev mod Slutningen: Thi Veiret var til den 22. mest klart og mildt, saa at Therm. stod den 17. paa 17. grad., men siden blev Vinden Vestlig og Nordlig med Regn og Snee, hvilke sidste fornemmelig faldt den 24. 25, da Thermom. var faldet til 3. grad. ov. f. p. om Morgenen, og den 26, hvorpaa Veiret blev mildt og godt, men tillige tørrere og varmere, end man gierne ønsker paa den Aarets Tid; thi den bestandige Tørke, som siden indfaldt, gjorde at baade Gresset og Agrene toge Skade, saa at der paa de fleste Steder blev kun lidet Høe, skjønt man dog fik det vel indbierget, ved det at Veiret var mestendels godt og klart indtil Aug. Maaned, i hvilken det var temmelig ubestandigt og meget fugtigt. I sær faldt paa sine Steder, fornemmelig i Börse-Skogn, et usædvanligt stort og sterkt Hagel, som paa nogle Gaarder reent nedslag al Sæd den 9de Aug. For Resten blev dette et temmelig frugtbart Aar, og Kornet tillig modent, saa at man paa adskillige Steder maatte skære sine Agre sidst i Juli Maaned, Høsten blev og usædvanlig god, saa at man i Sept. havde kun Regn et Par Gange, og i Octob. Maaned har Veiret været bestandig klart, skjønt Natte-Kulde tillige har indfaldet, indtil den 20de da man her første Gang i Aar fik Snee.

S. 12.

Efter denne korte Fortæling om Veirets Besskaffenhed i Almindelighed maa det endnu være mig tilladt at tilføje nogle Anmærkninger, hidhen hørende, for at samle paa eet Sted hvad som om een eller anden Ting endnu kan være at erindre, saasom 1) Alt de Vinde, som har mest regieret, særdeles om Vinteren og Vaaren, ere Vestlige Vinde, fornemmelig Syd-Vest og Nord-Vest. Med disse Vinde indfaldet her gemeentligen, naar saadant skeer, den stærkeste Storm, hvilken gierne begynder af en Syd-Vest, og kan vedvare et heelt Jevndogn, underriden ogsaa to eller tre Dage, skjønt en ofte, da Stormen gemeentligen ey legger sig, ferend Vinden gaaer, eller som de sige, springer om til Vest og derfra

Derfra til Nord-Vest, med hvilken den gierne endes, undertiden og med Nord-Ost. Med forbeholdte Vinde har vi og her den meste Sne og det meste Regn, hvortil det store Vestre- og Nord-Hav, som omringer Landet paa den eene Side, giver en riig Materie, undertiden mere, end man vel er tient med. Man kan her faae Sne med alle Slags Vinde, dog sielden med Sønden, Syd-Ost-Offen- og Nord-Ost-Vind. Derimod falder her den meste Sne med Vesten- og Nordvest-Vind; Og sneer det da ikke gierne en i Træk, med mindre stormende og uroligt Veir tillige isdfalder, men man har skitsvits Sne og klart Veir om hinanden, saaledes, at en Stund er Luften saa fuld af Sne, der gierne er geleidet af en hæftig Blæst, at man neppe kan see et Børse-Skud fra sig, hvorpaa følger klart Veir og stille Luft, som atter afløses med stærkt Sne-Drev, og saaledes stedse om hinanden. Hvilket vel har sin naturlige Aarsag, men vidner tillige om Guds Vise Forsyn, som i alle Ting, saa og her: Thi her til Lands og længere Nord falder det meste Fiskerie seent ud paa Høsten og om Vinteren, da og mange Reiser maa skee til Søes. Men nu er intet farligere for dem, som gjøre Søe-Reiser, end at blive overfaldet af tyk Sne-Kave (e) og Vind tillige, ved det man umueligt kan see sig for og maatte nødvendig tage Feil af Bøven, samt sette Livet til, hvis ikke Luften paa forbeholdte Maade imellemstunder blev klar, saa man kunde rette sin Kurs og undgaae Faren. Ligesom man og har Exempler paa dem, som i saadant tykt Veir og længe vedvarende Sne-Kaver, har en heel Dag faret vildt runde om paa Søen, og været næsten paa samme Sted, hvor de begyndte: Thi det skeer og undertiden, at der falder en stor mængde Sne i mildt og stille Veir, da det kan snee et heelt Jevndogn og længer i een Træk, og Sneen, ved det den er stor og til deels fugtig, legger sig i store Dyrger paa Trærnes Greene, og gjør ofte stor Skade, særdeles paa Løv-Skoven. Dog spaae Bønderne, naar saadant skeer, sig her et got Aar og en fuld Lade.

S. 13.

Det skeer vel undertiden, at her falder Regn med sydlige, østlige og nordlige Vinde, dog sielden, en heller meget og til nogen Bestandighed. Men det meste Regn faae vi med Syd-Vest-Vesten- og Nord-Vest-Vind. Og naar det skeer, særdeles naar Vinden blæser fra sidst bemeldte Kant, bliver end og midt om Sommeren, gierne Veiret foligt og ubehageligt, da det og ikke sielden hændes,

(e) Sne-Kave falder man det om Vinteren, naar en stærk, eller maadelig Blæst, udfylder Luften, enten kortere eller længere, med saa megen Sne, som imidlertid nedfalder, at man neppe kan see de Ting, som ere end og i Nærverølsen.

der, at saadant Veir kan vedvare otte, ja fiornten Dage; Thi den megen Taage, som af det store Bester-Hav opstiger, bliver, naar Vinden begynder at blæse af den vestlige Kant, drevet ind over Landet, hvor den, deels af den lange Fjeldstrækning, som ligger østen for os, mellem Norge og Sverrig, deels af Landets egne Fjelde, opholdes, opsamles og tilsammen trækkes; Hvilket giver Luften stedse Materie til Regn, ved det at Biergene ey allene beholde hos sig Sugtigheden af bemeldte Taage, og samle deraf de tykke Regn-Skyer, men og, naar disse har givet fra sig hvad Regn de indeholdte, uddunste igien den Sugtighed, som de har imodtaget, ved det at Luften oven for eller omkring dem holder sig kold, hvilken atter nedfalder i Regn og paa nye opstiger og saaledes stedse om hinanden, indtil Luftens Beskaffenhed forandres. Hvorledes bemeldte Sugtighed af Fjeldene opstiger, er her tydelig at see, næsten saa ofte Regn indfalder, nemlig som tynde hvide Skyer, der opstiger som en Røg, efterat de ofte i eet Øyeblik, har samlet sig; Og naar det skeer, er man som oftest vis paa Regn, men legger derimod Taagen sig ned i det Lave, venter man gierne at derpaa følger klart og bestandigt Veir.

S. 14.

Fremmede, som boe Sør paa, skulde vel giøre sig de Tanker, at vi her, saa langt op i Nord maatte om Vinteren have en stærk og bestandig Kulde. Men Forsarenhed lærer os det, som er tvertimod, ofte mere, end man her fløtter om, hvor man heller ønsker sig stadigt Frost-Veir om Vinteren, end mildt Sør-Veir eller Regn, da det første saa vel beforder Landets Brug og Handel, som fornemmelig til Lands skeer om Vinteren over de med Is og Snee belagte Søer, Elver, Fjelde, og Moratser, hvor man ellers meget vanskeligen eller slet ikke kan komme frem, og da man her ikke er saa meget bange for Vinterens Kulde, om den end var nok saa streng, som for een eneste kold Nat om Høsten. Ey at tale derom, at man efter Vintre, som ere i utide altformilde, spaaer sig kolde Foraar, og slette eller maadelige Varinger. Den strengeste Kulde, som her har været i de 2de Mars Tid, i hvilke jeg har givet agt paa Veirets Forandringer, indfaldt den 6. Januarii 1760, da Mercurius i Celsii Thermom. var falden til 20. grad. under Fr. p. For Høsten skal Kulden her være streng, naar den falder til 14, 12. eller 10. grad, og gemeenligen staaer den derover, paa 4, 5, 6. Grader. Med østlige Vinde, og med dem, som blæse af Nord:Øst og Syd:Øst har man her om Vinteren den skarpeste Kulde, men derimod indfalder med sydlige og vestlige Vinde, ofte Regn og Sør-Veir. Saa længe Kulden er maadelig, er Veiret og gierne mest bestandigt, og staaer

slaaer sig heller til Sne, end til Regn, naar Forandring skeer. Bliver Kulden derimod ret streng, og tager til den eene Dag efter den anden, hvilket gierne vedvare i tre Dage, saa slaaer genreentlig Veiret, naar Kulden er kommen paa det hoyeste, sig om paa eengang til Regn og Tøe-Beir, hvormed vore Vintere ofte afveksle. Dog skeer det og i bemeldte Tilfaelde, at der ved saadan Forandring Sne nedfalder, og dersom da derefter Luften bliver klar, kan man vente strengere Kulde end før. Naar Kulden er saaledes ret streng, opstiger der af Havet en tyk Røg eller Damp, som staaer over Søen, som en tyk Sky, her Frost-Gaav kaldet, hvilken forarsages deraf, at Luften da er saa meget koldere, end Sø-Bandet, og gjør meget, og maaffee det fornemste dertil, at Vinter-Kulden her er saa maadelig streng, og at naar den er streng, den da i saadan Hast forandres.

§. 15.

Usædvanlige Phænomena har her ey været at see, i den Tid, i hvilken jeg her har givet Akt paa Beyrets Beskaffenhed. Og hvad Nordlyset angaaer, saa har samme vel været og er her meget giængs, men om dets rette Ursag er jeg endnu ligesaa uvis, som før. Dog synes mig endnu, at Sal. Hr. Barhows Mening derom er blant alle den rimeligste, og at alle Nordlysets phænomena derefter allerbest kan forklares. Mærkeligt er det, at naar Himmelen ellers overalt er klar, viser sig, som jeg har ofte i agttaget, førend Nordlyset kommer, mod Norden, som en mørk Røg eller Taage, oven over og igiennem hvis øverste Kant Nordlyset, naar bemeldte Taage eller Dunster ere opstegne til en vis Høyde, først som et soagt Skin og siden klarere fremkinner. Hvilket visseligen er et kraftigt Beviis for, at Nordlyset faaer sit Skin fra Norden, og ey oven, men neden fra. Thi denne Røg, som de Gamle og har observeret (f), og som, naar Nordlyset fremkinner, staaer som en Skygge inden for Nordlysets lyse Bue, hvilket end ogsaa i de sydligste Lande i dette Seculo er iagttaget, er ikke andet, end en Samling af flygtige Sne- og Is-Partikler, hvoraf Luften om Vinteren er fuld, og som, naar Luften dertil er beqvem, kommer trækkende saaledes samlet fra Norden til Sønden, men maae synes mørk for Tilskuersens Øyne, indtil den er kommen til den Høyde, at angulus incidentiæ fra Lyset, bagen for mod Norden, bliver ligesaa stor som angulus reflexionis, ligesom det skeer i Regnbuen skient paa ulige Maade, da først den øverste Kant bliver lys, og saa meere deraf, efter som den stiger meere og meere i Høyden til. Er nu Luften overalt jævn

og holder en lige Vægt, bliver herpaa Nordlyset at see i en ordentlig Bue, hvis ikke, saa spreder Materien sig uordentlig ud, og Nordlyset bliver flygtigt, ligesom Luften er i Bevægelse til, hvori disse Partikler ligesom svømme omkring, hvilke jo klarere og reener de ere, jo klarere bliver og Nordlyset, hvilket ey heller lader sig see, med mindre bemeldte Partikler ere behørig adspredde og ligesom fortyndede, som man blant andet kan see af foromtalte Røg eller Taage mod Norden, hvilken ofte seer ud som en dunkel-lys Skye, øverst i hvilken hist og her eendeel Straaler af Nordlyset frembryde iblant, men undertiden igien bliver den saa staaende, uden at komme til nogen ret Klarhed, fordi Materien er alt for tykt samlet, og af een eller anden Aarsag holdes tilbage, saa den ey behørig kan udsprede sig. Og heraf meener jeg, at man tildeels kan forklare Aarsagen til den forunderlig hastige Forandring, som man bliver vaer i Nordlyset, naar det ofte i et Øjeblik udslukkes ligesom paa eet, og tændes paa et andet Sted, eller synes at fare frem igiennem Luften, som en Strøm: Thi Sagen maae være denne, at den hæftige Bevægelse, som den lette og tynde Luft er udi, i hvilken bemeldte smaa Jis-Partikler svømme, driver undertiden disse Partikler tettere tilsammen, da Nordlyset synes at slukkes, og undertiden atter fra hinanden, da det paa nye synes at tændes, og ligeledes at fare frem, som en Strøm, naar bemeldte tynde Luft, af een eller anden Aarsag, sættes i en hæftig Bevægelse, som gemeenlig skeer fra Osten mod Westen, og trækker didhen med sig de lysende Partikler, af hvilke den er opfyldt. Ligesom man ogsaa ofte har mærket, at hvor Nordlyset nylig tilforn har skinnet gandske klart, der er det blevet borte, og hae efterladt sig ligesom en klar Skye eller Røg, hvortil Aarsagen vel maae være, at den lysende Materie da er bleven for tyk, saa den har confunderet og fordunklet den forige Klarhed og Glænde.

§. 16.

I saadant Tilfælde, nemlig naar bemeldte Jis- og Sneepartikler trække sig meget tæt sammen, skeer det ogsaa, at de ey alleene miste deres Glænde, men ogsaa med deres naturlige Tyngde søge ned til den nedere Luft, og der blande sig med flere af deres Art, da de tilhobe falde ned og bedække Jorden, som med en tynd Snee, eller Rimefrost, hvilket efter et stærkt Nordlys at være skeet, baade andre har mærket, og jeg af egen Erfarenhed har befundet at være rigtigt, ligesom det samme ogsaa kan siges om hvad Sal. Hr. Parhow har anmærket, nemlig, at naar Himmelen om Dagen forud har været hist og her overtrukken med visse tynde Skyer, eller hvide Stræger, ere samme om Aftenen derpaa blevene forvandlede til Nordlyset. I Betragtning af hvilket og andet saadant, det vel maa

maae blive en afgjort Sag, at Nordlyset henhører til vor Dunst-Kreds, og at det har sin Oprindelse af samme Materie, hvoraf Skyer og Sneer fremkomme; Dog med den Forskiel, at hvis Nordlys deraf skal blive, maae bemeldte Materie bestaae af de letteste og fineste Partikler, som ved deres Løshed stille sig fra de grovere, og jo lettere og finere de ere, jo højere opstige de i den øverste Dunst-Kreds, hvis Flygtighed foraarstager Nordlysets hastige og forunderlige Bevægelse. I Saa at efter dette bliver Nordlyset ey andet, end en Samling af de fineste og letteste Sneer-og Is-Partikler, hvilke svæmme om i den øverste Dunst-Kreds, og naar de der ere i behørig Mængde, og staae i en vis Stand mod Tilskuereens Dye, da oplyses af et vist Skin mod Norden, og kaste samme Lys til vort Dye.

§. 17.

At bemeldte Sneer-og Is-Partikler ere i Stand til at brække Lysets Straaler, kan vel ingen Naturkyndig nægte, saa at Knuden alleene bliver denne; Hvorfra Nordlyset faaer sit Skin, og fra hvilket Lys de Straaler komme, som brækkes der igiennem? At det faaer sit Lys fra Norden (g) kan ikke nægtes af den, som har nogenledes givet Agt derpaa, og at det faaer bemeldte Lys neden, og ey oven fra, synes og efter de almindelige optiske Regler at være noget, som maae tilstaaes. Men hvor har vi i Norden det Lys, hvis Straaler saaledes, som sagt er, foraarstager Nordlyset i vor Dunst-Kreds? Om vi sagde, at der under Nord-Polen brændte en bestandig Ild, eller at der laae en Høben Ild-sprudende Bierge, vilde vel ey mange troe os paa vore blotte Ord, siønt Sagen derved kunde læt afgjøres. Men nu er, saa vidt man veed, intet saadant der at finde, men heller lutter Is og Sne; hvorfor om det var mueligt, at samme kunde give saa meget Skin fra sig, som behøvedes til Nordlyset at frembringe, skulde intet være rimeligere, end at det fik sin Glands deraf, ved Hielp af et andet Lys, hvis Straaler bleve først brekkede fra bemeldte Is til Nordlysets Materie, og siden derigiennem til vort Dye. At dette i sig selv er umueligt, skal vel neppe kunne beviises; og rimeligt maatte det blive om saadant Lys, som vi nylig omtalte, nogensteds var at finde. Sal. Hr. Barhow mener, at dette Lys kan komme fra Maanen og Stierne, og jeg mener, at han derudi har Ræt, og at de Grunde og Beviiser, som han deraf anfører, ey ere at forkaste. Den heele Vanfælighed bestaaer derudi, at det Skin, som Stierne give fra sig, synes at være alt for svagt dertil, at det skulde kunne, end og efterat det eengang er brækket, frembringe saa klar en Glands, som Nordlyset har.

Men

(g) Hvoraf det og kommer, at jo længere Nord man er, jo klarere og stærkere vises Nordlyset. See Spidbergs Tractat om Nordlyset Phænomen. IX. p. 6.

Men denne Banffelighed er maaskee en saa stor, at den jo af en forfaren Natur-
 Kyndig læt kunde høves. Og synes mig, at, endskiont det Skin, som Stier-
 nerne kaste fra sig ned paa vor Jord, kommer os, som ere Jorden saa nær, og
 vante til stærkere Lys, svagt og ringe for, saa kan det derfor allerhelst naar det
 falder paa saadanne Ting, som Iis og Sneer ere, vel synes stærkt nok for den, som
 var, at vi saa skal sætte, et Par Mile høyt op i vor Dunst-Kreds, og kunde med sit
 Syn naae den Grønlandfke Iis. Ligesom en Indbygger i Maanen vel neppe skal
 troe, at Solens Skin, som falder paa Maanen, skal være saa stærkt, og give saa-
 dan Glands fra sig, at det kan oplyse vor Jord-Klude, eller at Maanen selv skal vi-
 ses for os saa blank, som en Lue, da det er venteligt, at Maanens Overflade ligesaa
 lidt skinner for dens Indbyggere, som Jordens skinner for os. Og dog kan Maan-
 nens Skin og Straaler, skiont de og eengang ere brekkede, og kun et laant Lys, baa-
 de give saadan Glands fra sig, og paa nye lade sig bække, som man kan see i visse
 tynde Skyer, naar de trække for Maanen, at der vises blaae, gule og røde Farver,
 ligesom i Nord-Lyset. At jeg her skal forbiegaae den Omstændighed, som jeg et
 Par Gange har lagt Mærke til, nemlig at i de tynde hvide Skyer eller Stræger,
 som undertiden sees paa Himmelen, har Maanens Skin frembragt Nordlyset, ef-
 tersom dette bevoer paa noyere Jagttagelser, og er noget, som jeg endnu ikke tør gi-
 ve ud for en Sandhed.

§. 18.

Endnu maa det være mig tilladt at giøre nogle saa Anmærkninger om Nord-
 lyset, for at forbedre eller rette endeel andres Beretninger derom.

1.) Saa snart Nætterne begynde her at blive noget mørke, er Nord-Lyset
 næsten hver Nat eller Aften at see, dog ikke altid, uden for dem, som give noye Aft-
 derpaa, og saa fremdeles. Imidlertid skeer det dog, skiont sielden, at Nord-Ly-
 set, end og naar Himmelen er overalt klar, en kommer til syne, hvortil Luftens og
 Beyrets da værende Bessaffenhed vel er den rette Aarsag.

2.) Nord-Lyset lader sig ofte see, endog i det tykkeste Regn: og Sneer eller
 Storm-Beyr, nemlig naar de tykke Skyer stikke sig saa meget ad, at man kan der-
 igiennem see Nord-Lyset, som altid holder sig i Høyden over de tykke Skyer. I
 stille Beyr sees det eg, og skiont Himmelen er skyer, dog saaledes, at det næsten
 er ukiendeligt, uden man giver desbedre Aft derpaa. Og altsaa er den Sætning i
 alle Maader rigtig, i det mindste her paa Stedet, at man aldrig bliver Nord-
 Ly-

Lysset vaer, med mindre Himmelen er gandske klar, og at Nord-Lysset forsvinder, saasnart Skyer opstige (g).

3.) Ligeledes behøver det og nogen Indskrænkning, at Nord-Lysset ey sees, efter at Maanen er 6 Dage gammel, og forsvinder, saasnart Fuld-Maane gaaer op (h): thi vel er det rigtigt nok, at Maanen med sit Skin ofte fordunkler Nordlyset, saa at det enten ikke, eller neppe kan sees. Men imidlertid har jeg dog meere end eengang mærket, at Nord-Lysset har ladet sig see næsten i sin fulde Stands, endog i Fuld-Maane og i fuldkommen Maanesskin, og spredet sig ud over den heele Himmel, endog forbi Maanen, uden at tabe ret meget af sin Klarhed. Dog skeer dette ey ofte, og ikkun naar Nord-Lysset er ret stort og stærkt.

4.) At Nord-Lysset uden synderlig Forskiæl bevæger sig mod alle Kanter af Himmelen (i), er vel rigtigt nok, naar derved i sær forstaaes de flygtige og ustadige Nordlyse. Men naar det heder, at Nord-Lysset som oftest bevæger sig fra Nord-Ost til Syd-Vest, saa behøver denne Sætning ogsaa noget at rettes og indskræntes: thi hvad det Slags Nord-Lys i sær angaaer, som viser sig i en ordentlig Bue, omtrent i Nord-Nordvest, saa har jeg altid mærket, at naar denne Bue trækker sig høiere op paa Himmelen, hentil eller forbi Zenith, og saa videre mod Sonden, gaaer den stedse frem ligesom efter samme Stræg, paa hvilken den i Begyndelsen stod, og bliver Sonden for Zenith staaende i Syd-Syd-Ost omtrent, skjønt bemeldte Bue undereys ofte paa een eller anden Kant viger frem eller tilbage, eller paa sine Stæder afbrødes.

5.) Ligeledes skeer det og meget sielden, at dette Slags Nordlys, (de andre kan jeg ey saa vist sige det om) bevæger sig mod Norden. Dog har jeg een eller anden Gang mærket, at bemeldte Bue, efterat den var stegen til, og over Zenith, har faaet en modsat Bevægelse, og trukket sig Nord paa igien, da derpaa har fulgt en stærk Blæst fra Norden. Ligesom det og neppe skal slaae feyl, at naar Nord-Lyssets Bue trækker sig forbi Zenith hen imod Sonden, der jo skal stræp efter opblæse en Sydlig eller Syd-Ost-Vind, og hvis den allerede tilforn har blæst, kan man i dette Tilfælde vente, at samme Vind vil længere holde ved.

6.) At

(g) Spidberg om Nord-Lysset. Phænom. 2. p. 1. confr. Barhow. Observation. p. 24.

(h) Spidberg. loc. cit. Phænom. 3.

(i) Barhows Observat. pag. 6.

6.) Et oftbemeldte Bue, saasnart den er kommen forbi Zenith, mister gandske sin Klarhed, og gandske forsvinder (k), er vel rigtigt nok, hvad de fleste Læder angaaer; men denne Regel behøver og nogen Undtagelse: thi jeg har ey allene ofte seet Buen at beholde sin fulde Glans, efterat den var kommen temmelig langt forbi Zenith, men at den ogsaa, uden at forsvinde, skönt med et svagt Skin, har trukket sig langt henne mod Sonden, og er der bleven staaende, omtrent i samme Høyde fra Horizonten, i hvilken Nord-Lyset staaer i Nord, naar det først viser sig. Ligesom man og i dette Tilfælde altid seer 2de Nord-Lysets Buer, den eene i Nord og den anden i Søer, staaende begge lige høyt, og lige mod hinanden; da der under Buen i Søer har og været lige saadan mørk tynd Taage at see, som under den mod Norden, til Tegn, at Nordlysets Materie ogsaa mod Sonden da har været overflødig, saa jeg ey tvivler paa, at Nordlyset jo i saadanne Omstændigheder er seet langt Sonden for os. Ja det har og hændt, at der paa engang har været trende saadanne Buer at see, de 2de paa forbemeldte Steder, og den 3die ved eller i Zenith; og er det da skeet, at den sidstbemeldte har været den klareste, men den i Nord, ey mindre end den Sydlige, temmelig dunkel, til en Tid, da den atter har begyndt at fremskinne. Ligesom der ogsaa, foruden disse Buer, har været andre mindre og flygtige Nordlyse der imellem imidlertid at see.

§. 19.

Endelig maa jeg tilsidst have den Ære at erindre: At det Veyr, som her indfaldte ved Slutningen af Aaret 1761, har været meget godt, saa at Creatureerne her kunde søge deres Føde ude paa Marken hentil i November-Maaned, og at man ogsaa i bemeldte Maaned her pløvede paa mange Steder. Ligesom ogsaa Vinteren siden den Tid har været, indtil Februarii-Maaned 1762, ret god, uden streng Kulde, og ondt eller stormende Veyr; hvorom jeg i Forsættelsen af disse mine begyndte Jagttagelser over Veyrliget her paa Stedet, skal have den Ære at give noyere Underretning.

k) Barhows Observat. pag. 9.

